درباره تعدادی از بناهای تاریخی حرم مطهر که در عکس‌های کاخ گلستان به یادگار مانده‌اند

حرم از نگاه عکاسان قاجاری

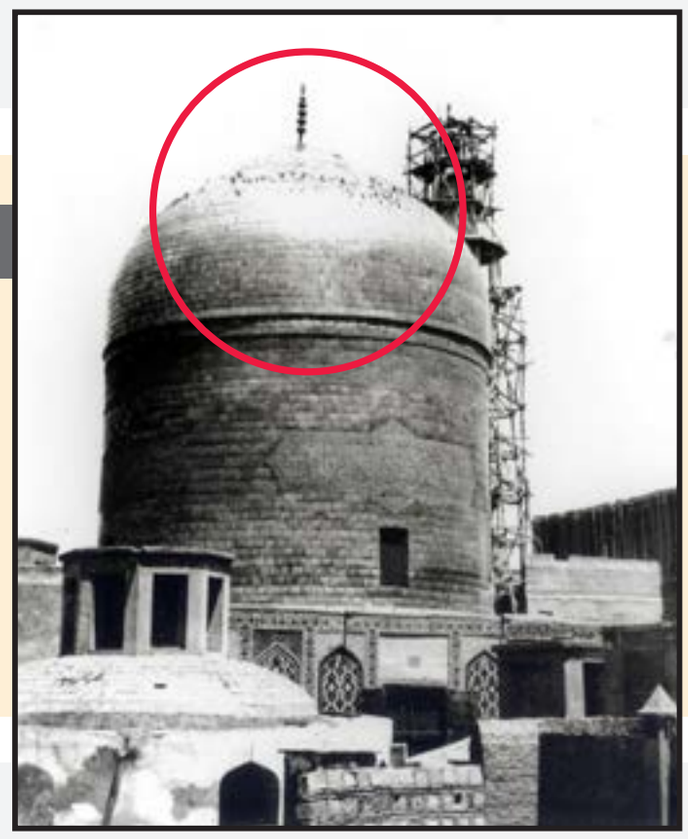
چهارشنبه‌های مطلا

گروه تاریخ و هویت| آلبوم خانه کاخ گلستان گنجینه‌ای است از عکس‌های دوره سلطنت پادشاهان قاجار به انضمام آلبوم‌های اهداشده به آنان. ناگفته نماند این مرکز که سابقه گردآوری آلبوم‌های آن به سال ۱۲۶۶قمری می‌رسد، سابقه‌ای ۱۷۰ساله دارد و چندی پیش تعدادی از عکس‌های آن در فضای مجازی منتشر و با واکنش‌های بسیاری روبه‌رو شد. در بین این عکس‌های پخش‌شده، برخی نیز مربوط به مشهد و حرم مطهر رضوی است و برای نخستین بار است که دیده می‌شوند. همین مسئله سبب شد در نشستی که روزنامه قدس برگزارکننده آن بود، دکتر جواد نواییان رودسری به تشریح تعدادی از این تصاویر و بناهای مختلف حرم مطهر که در این عکس‌ها به یادگار مانده‌اند، بپردازد. گزارش پیش‌رو شرح تعدادی از این تصاویر است.

صندوق اسرارآمیز «مسجد پیرزن»

در میان تصاویر آلبوم شماره ۱۴۲۹ عکسی از مسجد گوهرشاد متعلق به عبدا...قاجار وجود دارد. در این تصویر اتاقکی کوچک در جنوب فضای میانی حیاط مسجد -موسوم به مسجد پیرزن- دیده می‌شود؛ اتاقکی که کاربری آن دقیقا معلوم نیست و در برخی تصاویر دیگر از این مکان، به‌صورت نه‌چندان واضح به چشم می‌آید. برخلاف باور برخی، این اتاقک ظاهراچوبی، محل نگهداری وسایل نگهداری صحن یا حتی ابزارلای‌روبی نیست. نگاهی به نقشه محمدحسن خان اعتمادالسلطنه در «مطلع‌الشمس» نشان می‌دهد که این اتاقک را بر روی چاه آب مسجد ساخته‌اند؛ درواقع داخل اتاقک دیواره استوانه‌ای چاه آب وجود دارد. اینکه چرا در اطراف چاه چنین محافظی ساخته‌اند به امنیت منابع آبی مسجد مربوط می‌شود؛ آب‌های روان مانند قنات یا نهر را نمی‌توان با ریختن سم آلوده کرد، اما آب چاه این قابلیت را دارد. احتمالا به‌همین دلیل تصمیم گرفته‌اند که بر روی چاه آب محفظه‌ای بسازند. از چاه آب مسجد در ایام کم‌آبی و خشکی قنات مهدیقلی‌بیگ استفاده می‌شد.

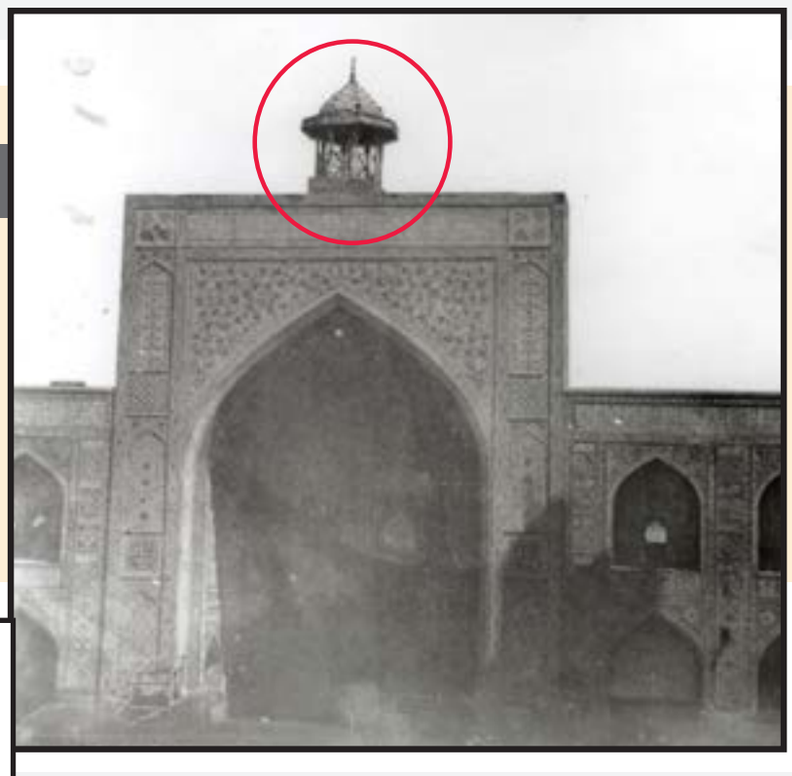
«گیاه گنبد» و بقیه قضایا

یکی از عکس‌های آقا رضا عکاس‌باشی، عکاس نامدار دوره قاجار که در آلبوم ۱۴۲ کاخ موزه گلستان قرار گرفته، گنبد رضوی به عنوان سوژه اصلی عکاسی انتخاب شده است؛گنبد حرم امام‌رضا(ع) در دوره تیموری دوپوسته و در دوره صفویه طلایی شد. روی گنبد دو کتیبه بسیار مهم وجود دارد. کتیبه نخست که گرداگرد گنبد را احاطه کرده، گزارش سفر شاه‌عباس‌یکم از اصفهان به مشهد است و کتیبه دوم که به‌شکل چهارترنج در چهار طرف گنبد دیده می‌شود، به ماجرای بازسازی حرم‌رضوی بعد از زلزله هولناک سال ۱۰۸۴قمری مربوط است. در این عکس، می‌توان هم الگوی چینش خشت‌های طلا را دید و هم گیاه‌هایی را مشاهده کرد که در قسمت کلاهک یا «آهیانه» گنبد روییده‌اند. این گیاهان که در تاریخ با نام «گیاه گنبد» شهرت داشتند، درواقع بیشتر از گونه خارشتر و دیگر گیاه‌های خودرو بودند. معمولا گیاه گنبد درمواقع مشخصی از سال جمع‌آوری و به‌عنوان تبرک به زائران حرم‌رضوی داده می‌شد. قصه گیاه گنبد با بتونی شدن لایه زیر خشت‌های طلا در سال ۱۳۵۹شمسی به پایان رسید.

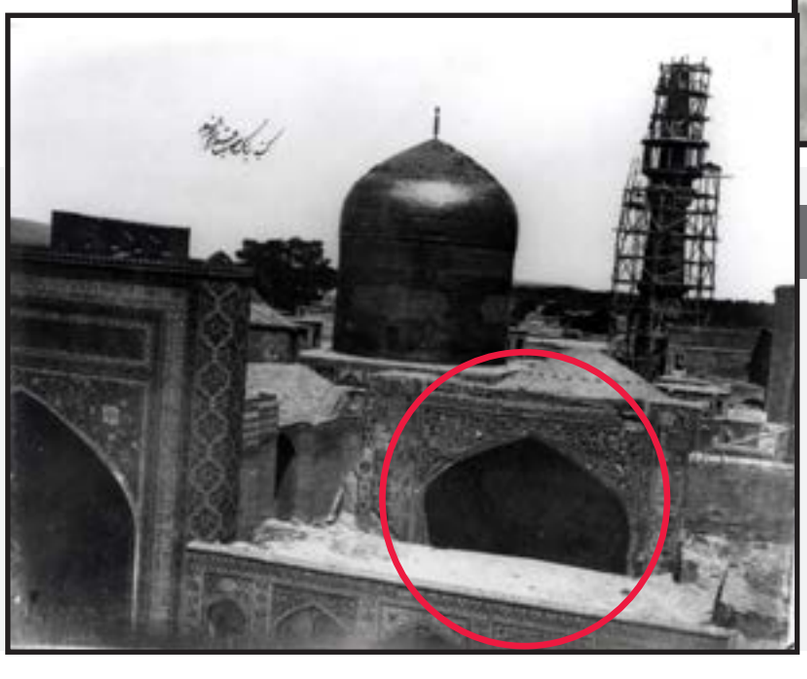
ساعت‌های فراموش‌شده حرم‌رضوی

سابقه ساعت در حرم‌رضوی، برخلاف باور خیلی‌ها، نه به دوره قاجاریه و خرید ساعت مظفری، بلکه به دوره صفویه باز می‌گردد. بخشی از درآمد موقوفه «گودسلوک» در پایین‌خیابان به اُجرت ساعت‌ساز اختصاص داده شده بود. در دوره نادرشاه و با فرمان او ساعتی بزرگ برای حرم‌رضوی ساخته شد که آن را بر فراز ایوان عباسی نصب کردند. از این ساعت تصاویر بسیار کمی وجود دارد که عکس موجود در آلبوم ۱۴۲ کاخ موزه گلستان یکی از آن‌هاست. این ساعت فقط یک جهت داشت و طبق اسناد موجود در آستان‌قدس‌رضوی، ساخت آن توسط هنرمندان ساعت‌ساز ایرانی و در صد روز انجام گرفت. احتمالا این ساعت را در دوره ناصرالدین‌شاه قاجار از ایوان عباسی جمع‌آوری کردند. عکس مربوط به این ساعت، پیش‌تر در دائره‌المعارف آستان‌قدس‌رضوی هم منتشر شده بود، اما اکنون فایل دیجیتال آن در آلبوم ۱۴۲ کاخ موزه گلستان در اختیار علاقه‌مندان است. احتمالا امروزه این ساعت را در خزانه آستان‌قدس‌رضوی نگهداری می‌کنند.

گلدسته ناشناخته مسجد گوهرشاد

ما عادت کرده‌ایم که مسجد گوهرشاد را با دو مناره ۳۳متری‌اش تصور کنیم؛ دو مناره یا گلدسته بلندمرتبه که محل اذان گفتن و اعلام اوقات شرعی است. اما از تصاویر انتشاریافته در آلبوم ۱۴۲ کاخ موزه گلستان که همگی توسط آقا رضا عکاس‌باشی گرفته شده است، پیداست که مسجد گوهرشاد گلدسته سومی هم داشته است؛ گلدسته‌ای بر فراز ایوان شرقی، موسوم به ایوان اعتکاف که در دوره قاجار به ایوان «حاج‌حسن» نیز معروف بود. دلیل ساخت این گلدسته دقیقا مشخص نیست، اما می‌توان چنین فرض کرد که در قدیم، به‌دلیل نبود وسیله‌ای مانند بلندگو، حنجره مؤذن تنها ابزار رساندن صدای اذان به گوش مردم محسوب می‌شد. به‌همین‌دلیل از تعداد نسبتا زیادی مؤذن برای اذان گفتن در مساجد بزرگی مانند مسجد گوهرشاد استفاده می‌کردند. شاید حضور مؤذن روی این گلدسته، مشکل دیدن شاخص مسجد را هم که در وسط صحن نصب شده بود و اوقات شرعی را نشان می‌داد، کم می‌کرد و به اذان‌گویی نظم و انسجام بهتری می‌بخشید.

کشف الگوی ایوان‌های ورودی روضه منوره

این تصویر یکی از تصویرهای بسیار مهم تاریخی از حرم‌رضوی و از جمله عکس‌های آلبوم ۱۴۲ کاخ موزه گلستان است؛ در این عکس نمایی از صحن نو دیده می‌شود. پشت ایوان جدید این صحن که ورودی قدیمی حرم‌رضوی (از مسیر رواق ا...وردی‌خان) بوده، دیده می‌شود؛ این نما اکنون همان جایی است که امروزه رواق دارالضیافه را ساخته‌اند. این عکس مهم نشان می‌دهد که اولا ایوان اصلی صحن کهنه، به‌صورت جفت ساخته شده و از همان ابتدا در گوشه راست بنا قرار داشته است. این سبک معماری منحصربه‌فرد تنها در حرم‌رضوی دیده می‌شود. ظاهرا ایوانی که پشت دیوار جدید صحن نو می‌بینید، قبل از دوره صفویه و ساخته شدن رواق ا...وردی‌خان، در ورودی فضای امروزی مسجد پیرزن قرار داشت. بعد از ساخت رواق و به منظور حفظ ساختار پیشین، ایوان جدید را با همان سبک ایوان اصلی صحن کهنه در این محل ساختند. این ایوان زیبا نیز به باغی مشهور به «باغ ایلخانی» باز می‌شده که بعدها آن را به صحن نو (آزادی) تبدیل کردند.

اخبار حرم

در دویست‌وبیستمین برنامه سه‌شنبه‌های علمی و فرهنگی آستان‌قدس‌رضوی انجام شد

اهدای مدال به آستان حضرت دوست

زهرا فاطرا| در دویست و بیستمین برنامه سه‌شنبه‌های علمی و فرهنگی آستان قدس رضوی، از سه مدال پاراآسیایی اهدایی اسدا...عظیمی و عشرت‌کردستانی، دوورزشکار جانباز کشور، به موزه این آستان مقدس، در حرم مطهر رضوی رونمایی شد. این مراسم رونمایی به مناسبت روز ملی پاراالمپیک، با حضور حجت‌الاسلام‌والمسلمین سید جلال حسینی، رئیس سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، و جمعی از مدیران و کارشناسان این سازمان و همچنین جمعی از مدیران ورزش استان خراسان رضوی و جانبازان و توان‌یابان کشور، ۲۴ مهرماه ۱۴۰۳ در محل موزه قرآن و هدایای رهبرمعظم‌انقلاب حرم مطهر رضوی برگزار شد. در این مراسم، از دو مدال ارزشمند از بین یازده مدال ورزشی اهدایی اسدا...عظیمی، ورزشکار جانباز رشته دوومیدانی، از شهرستان میانه استان آذربایجان‌شرقی در سال ۱۴۰۱ رونمایی شد.

عبدالحسین ملک جعفریان، رئیس اداره گنجینه‌های موزه آستان قدس رضوی، پس از معرفی بیشتر این ورزشکار، گفت: «این دو مدال شامل مدال نقره سومین دوره بازی‌های پاراآسیایی ۲۰۱۸ اندونزی در رشته دوومیدانی، شاخه پرتاب وزنه مردان و مدال نقره سومین دوره بازی‌های پاراآسیایی سال ۲۰۱۸ اندونزی در رشته دوومیدانی، شاخه پرتاب دیسک مردان می‌شود.»

ملک جعفریان ادامه داد: «همچنین دو نمونه از افتخارآفرینی‌های عشرت کردستانی، بانوی جانباز و قهرمان کرمانی و پرچم‌دار کاروان ایران، در بازی‌های پاراالمپیک ریو، اعم از نشان یادبود حضور در بازی‌های پاراالمپیک تابستانی ۲۰۱۶ در ریودوژانیرو برزیل و مدال طلای سومین دوره بازی‌های پاراآسیایی ۲۰۱۸ در جاکارتای اندونزی در رشته دوومیدانی، شاخه پرتاب وزنه زنان، در این مراسم رونمایی و معرفی شد.»

ناگفته نماند که مدال‌های رونمایی‌شده در دو سال اخیر به موزه حرم مطهر رضوی اهدا شده است و قرار است در اولین ویترین گنجینه مدال این آستان مقدس در کنار سایر مدال‌های اهدایی جانبازان و توان‌یابان کشور به نمایش عموم زائران و مجاوران گذاشته شود. هم‌اکنون ۳۸۶ مدال، نشان، جام، کاپ و تندیس منتخب اهدایی ورزشکاران و نخبگان کشور در شش ویترین گنجینه مدال آستان قدس رضوی در معرض دید عموم بازدیدکنندگان قرار دارد که ۴۵ مدال آن مربوط به آثار اهدایی جانبازان و توان‌یابان سراسر کشور در میدان‌های مختلف می‌شود.

در ادامه، محمود قربان‌یار، معاون توسعه امور ورزش استان خراسان رضوی، با بیان اهداف برگزاری پاراالمپیک، اظهار کرد: «تحرک، توانمندسازی و افتخارآفرینی، شعار امسال کمیته پاراالمپیک به مناسبت این روز ملی است که هر سه واژه آن به اهمیت ورزش برای جانبازان و توان‌یابان بر می‌گردد.»

او در ادامه با اشاره به فرازی از بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با اعضای کاروان‌های اعزامی ایران به بازی‌های المپیک و پاراالمپیک ۲۰۲۴ پاریس، چنین توضیح داد: «ورزش جانبازان و توان‌یابان روایتگر به کار انداختن ظرفیت‌های پنهان موجود در انسان است که مایه امیدآفرینی و نشاط در جامعه می‌شود.»

قربان‌یار ادامه داد: «جانبازان ورزشکار علاوه بر اینکه در دوران دفاع مقدس به کشور ادای دین کردند، اکنون نیز در سنگر دیگری یعنی ورزش، فعالیت می‌کنند. درواقع، یک ملی‌پوش یک اسطوره است که می‌تواند برای جوانان جامعه، الگوسازی و امیدآفرینی کند.» وی افزود: «ورزش چه در سطح مبتدی و چه در سطح حرفه‌ای، ابزاری سهل‌الوصول و قدرتمند برای ورود توان‌یابان به اجتماع است. آنان با ورود خود به عرصه ورزش، نگاه مردم عادی را به آن معلولیت و محدودیت تغییر می‌دهند و همچنین این باور و امید را به سایر توان‌یابان کشور منتقل می‌کنند.»

مشهد قدیم

به بهانه سی‌وهشتمین سالروز درگذشت حسین خدیوجم

غزالی‌شناس مشهدی

مرحوم حسین خدیوجم در کنار اخوان ثالث
حصار گلستان / ۱۳۴۲ خورشیدی

ترابی| روزهای آخر مهرماه مصادف است با سالروز درگذشت روان‌شاد حسین خدیوجم، ادیب و غزالی‌شناس مشهور دوره معاصر؛ پژوهشگری که در مشهد زاده شد و بخشی از دوران تحصیل خود را در آن گذراند. خدیوجم با وجود پشتوانه مالی اندک، توانست با تکیه بر دانش و هوش خود، مدارج ترقی را طی کند. او ابتدا مدرک لیسانسش را در رشته ادبیات فارسی از دانشگاه مشهد گرفت و بعدها موفق به اخذ مدرک دکتری از دانشگاه بیروت شد. خدیوجم بخش عمده عمر خود را صرف بررسی نسخه‌های خطی، به‌ویژه نسخه‌های موجود از آثار غزالی کرد. شاهکار برجسته وی تصحیح و چاپ ترجمه فارسی «احیاء علوم‌الدین» (اثر امام‌محمد غزالی) است که برایش، پانزده سال وقت گذاشت و چهارده نسخه خطی این اثر را با یکدیگر مقابله کرد. او از دوستان نزدیک روان‌شاد مهدی اخوان ثالث و استاد محمدرضا شفیعی کدکنی بود و رابطه استواری با جامعه قوی و ریشه‌دار ادیبان خراسانی داشت. حسین خدیوجم، علاوه بر تصحیح آثار غزالی، به تصحیح و انتشار آثار بزرگانی همچون «خوارزمی» (ریاضی‌دان نامی قرن سوم)، ابونصر فارابی، محمدجعفر خورموجی (مورخ عصر قاجار) و مجدالدین خوافی (از نویسندگان قرن هشتم) نیز، پرداخت و ترجمه روانی از کتاب «آن روزها»، نوشته «طه حسین»، ادیب نامدار و نابینای مصری، به علاقه‌مندان ارائه کرد. از حسین خدیوجم بیش از سی مقاله در مجلات معتبر علمی و ادبی منتشر شده است. او یک دوره رایزن فرهنگی ایران در افغانستان هم بود. این مصحح و مترجم نامی مشهدی، سرانجام در ۲۴ مهرماه سال ۱۳۶۵ چهره در نقاب خاک کشید و طبق وصیتش در بقعه هارونیه مدفون شد؛ همان جایی که مقبره‌ای منسوب به امام‌محمد غزالی وجود دارد.